

Teresa Soldra-Gwiżdż

Uniwersytet Opolski
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Socjologii
tgwizdz@poczta.onet.pl

CZY „PUŁAPKA NISKIEJ DZIETNOŚCI” W WOJEWÓDZTWIE OPOLSKIM? PERSPEKTYWA SOCJOLOGICZNA

Streszczenie: Badania społeczne prowadzone w krajach Unii Europejskiej, w tym w Polsce dowodzą, że rośnie popularność i znaczenie alternatywnych form życia rodzinnego i coraz mocniej ujawniają się niekorzystne zmiany demograficzne determinowane niechęcią młodych ludzi do posiadania większej liczby potomstwa lub w ogóle niechęcią do posiadania dzieci. W kraju ta sytuacja dotyczy przede wszystkim Opolszczyzny. Podtrzymuję zatem diagnozę dotyczącą przemian systemu wartości opolskiej młodzieży z 2007 r. i na podstawie wyników badań pilotażowych z 2014 r. formułuję uzupełniającą hipotezę, że być może mamy na Opolszczyźnie do czynienia z „pułapką niskiej dzietności” polegającą na ukształtowaniu nowych wzorców dzietności (jednodzietność i bezdzietność) wynikających przede wszystkim z przemian społecznej świadomości, stylu życia i wartości życiowych. Stan katastrofy demograficznej na Opolszczyźnie wymaga, w moim przekonaniu, konieczności przeprowadzenia reprezentatywnych badań empirycznych wśród młodego pokolenia i opracowania socjologicznego studium dotyczącego „fenomenu niskiej dzietności” w regionie jako uzupełnienia założeń opolskiej „Specjalnej Strefy Demograficznej”.

Słowa kluczowe: alternatywne formy życia rodzinnego, „pułapka niskiej dzietności”, „Specjalna Strefa Demograficzna”.

1. Przesłanki poznawcze – prognozowane kierunki zmiany społecznej w zakresie form rodziny

W 1980 r. ukazała się w USA praca znanego amerykańskiego futurologa i pisarza Alvina Tofflera *The Third Wave*¹ [Toffler, 1980], w której znalazł się

¹ Polskie wydanie pt. *Trzecia fala*, Warszawa 1986, ukazało się (ze skrótami) w tłumaczeniu Ewy Woydyłło z przedmową Wiktora Osiatyńskiego.

krótki rozdział pt. „Rodziny przyszłości”. Toffler dowodził w nim, że w owych latach 80. w Stanach Zjednoczonych większość ludzi żyła inaczej niż w klasycznej rodzinie nuklearnej (pracujący mąż, niepracująca żona i dwoje dzieci). Dynamicznie następowała zmiana stylu życia oraz „eksplozja obyczajowa”, polegająca na upowszechnianiu formy życia samotnego, poza jakąkolwiek rodziną, a także na zwiększaniu się liczby osób będących między jednym a drugim małżeństwem, czemu towarzyszyło upowszechnianie się kultury „singli”. Wzrastała również liczba osób żyjących razem, bez formalności prawnych, liczba „gorących związków”, „rodzin zbiorowych”, a amerykańscy psychiatry, badając formy życia rodzinnego w jednej tylko dzielnicy Chicago odkryli 86 kombinacji współżyjących ze sobą dorosłych [Toffler, 1980, s. 267]. „W wysoko rozwiniętych krajach – pisał Toffler – obserwujemy dziś niesamowitą różnorodność form rodziny: współistnieją obok siebie jak nigdy przedtem małżeństwa homoseksualne, komuny, grupy ludzi starszych łągających ku sobie, by dzielić koszty utrzymania (a niekiedy również seks), skupiska plemienne wśród niektórych mniejszości etnicznych i wiele innych. Istnieją małżeństwa kontraktowe, małżeństwa – seriale (polegające na okresowym współżyciu i rozstawaniu się, powtarzanych wielokrotnie przez tę samą parę – przyp. tłum.), rodziny gromadne i najróżniejsze zbiorowiska ludzi związanych zażyłością, którzy współżyją ze sobą seksualnie lub nie, jak również rodziny, w których matka i ojciec mieszkają i pracują w dwóch różnych miastach” [Toffler, 1980].

Tym radykalnym zmianom towarzyszyło upowszechnianie się „bezdzielnego” stylu życia i przechodzenie od „modelu domu skoncentrowanego na dzieciach” do modelu „skoncentrowanego na dorosłych” [Toffler, 1980, s. 264]. Toffler twierdził, iż „niechęć do posiadania dzieci ogarnia zresztą wiele innych państw uprzemysłowionych”, podając przykład Republiki Federalnej Niemiec.

Generalnie, w jego przekonaniu, cechą przyszłości miała być różnorodność form życia rodzinnego, możliwość dokonywania wyborów według własnych potrzeb, brak zuniformizowanych układów rodzinnych i jakkolwiek prognozował, że rodzina nuklearna nie zaniknie, to nie będzie stanowiła dominującej formy życia rodzinnego. Będzie jedną z wielu społecznie akceptowanych i uznawanych form rodziny.

Warto podkreślić, że z kolei w demografii kwestie zmian reprodukcji ludności zostały przedstawione w teorii pierwszego i drugiego przejścia demograficznego [por. Okólski, 2005].

Badania społeczne prowadzone w krajach Unii Europejskiej, w tym w Polsce dowodzą, że zmiany, o których pisał, stały się faktem. W Polsce zostały one dobitnie ukazane w monografii Krystyny Slany w 2008 r. [Slany, 2008] oraz

ostatnio w pracy zbiorowej pod red. Anny Matysiak [Matysiak, 2014]. Rejestrują je także badania sondażowe prowadzone od wielu lat przez CBOS. W świetle uzyskanych wyników zaznaczają się następujące trendy: rośnie popularność i znaczenie alternatywnych form życia rodzinnego, maleje dzietność, a co za tym idzie zaznaczają się postępujące procesy starzenia się europejskiego społeczeństwa. Niekorzystne zmiany demograficzne coraz częściej są determinowane niechęcią młodych ludzi do posiadania większej liczby potomstwa lub w ogóle niechęcią do posiadania dzieci [por. Hipsz, 2013; Boguszewski, 2013; Omyła-Rudzka, 2013].

2. Konstruktywistyczna wizja społeczeństwa i „pułapka niskiej dzietności”

W polskich opracowaniach analitycznych owe niekorzystne zamiany demograficzne najczęściej są łączone z: gospodarką, polityką, rynkiem pracy oraz polityką społeczną państwa. Podobnie na Opolszczyźnie założenia „Specjalnej Strefy Demograficznej” odwołują się do uwarunkowań systemowych, u podłoża których leży przekonanie, że zmiany w systemie społecznym, a szczególnie w tej jego części, którą określamy jako politykę społeczną, zmieniają niekorzystne trendy demograficzne i spowodują skłonność młodych Polek do posiadania dzieci, najlepiej więcej niż dwoje, jako że tylko taka ich liczba zapewnia reprodukcję rozszerzoną ludności. Nie kwestionując tych argumentów, chciałabym jednak zwrócić uwagę na fakt, że takie rozumowanie przyjmuje wyłącznie systemowy punkt widzenia. Społeczeństwo jest tutaj traktowane jako całość złożona z elementów funkcjonalnie powiązanych ze sobą, a człowiek – jednostka jest tylko elementem systemu i może podejmować decyzje zdeterminowany warunkami związanymi z ograniczeniami systemowymi. Myślę, że w przypadku decyzji prokreacyjnych należy uwzględnić również inny model społeczeństwa, a mianowicie model konstruktywistyczny, który zakłada aktywistyczny punkt widzenia w interpretowaniu podejmowanych przez jednostkę działań. Oznacza to położenie nacisku na motywacje warunkujące dane zachowanie człowieka i traktowanie go jako aktywnego podmiotu, a nie tylko jednego z elementów systemu społecznego. Konstruktywistyczny punkt widzenia oznacza, że społeczeństwo jest tworzone w toku naszych codziennych działań i nie stanowi systemu „narzucanych istotności”. Człowiek w tym modelu teoretycznym działa aktywnie, ponieważ posiada, jak pisze Giddens, „świadomość dyskursywną” zawierającą refleksję nad przyczynami i skutkami własnych działań, a nie jest wyłącznie do nich popychany poprzez „świadomość praktyczną”, czyli powtarzające się mało

refleksyjne lub nawykowe czynności. Człowiek „jest istotą myślącą, refleksyjną i na ogół zdaje sobie sprawę z treści własnych działań, »stosuje pojęcia i wynajduje nowe pojęcia, teoretyzuje na temat tego, co robi, a także warunków skuteczności tego, co robi«” [Sztompka, 1998, s. 239].

W tym właśnie duchu wypowiada się Piotr Szukalski [Wywiad z Piotrem Szukalskim...], który uważa, że w Polsce mamy do czynienia ze zjawiskiem nazywanym przez demografów austriackich „pułapką niskiej dzietności”. Polega ono na ustaleniu nowego wzorca dzietności i życia rodzinnego spowodowanego szeroko rozumianymi uwarunkowaniami społecznymi. I chodzi tu nie tylko o bezrobocie, które w latach 90. w Polsce miało wpływ na, jak to nazywa Slany [2008], „syndrom opóźnienia”, czyli na odkładanie decyzji o posiadaniu dzieci na późniejszy, lepszy czas. Chodzi o zjawisko ze sfery „społecznej świadomości” polegające na ukształtowaniu postaw niechęci do posiadania więcej niż jednego dziecka, jak również na niechęci do posiadania potomstwa w ogóle. Owe przemiany mentalne znajdują swoje odzwierciedlenie w przekonaniach i wizjach dotyczących rodziny, w tym w ukształtowaniu się nowych wzorów dzietności (bezdzietność i jednodzietność). Można je klasyfikować jako wynikające z przemian stylu życia, którego znaczenie podkreślał właśnie wspomniany Toffler. Są to przekształcenia zarówno w sferze dominujących wartości, jak i w celach i dążeniach życiowych młodego pokolenia Polaków, którzy formułują je inaczej niż ich dziadkowie i rodzice, a u podłoża tego procesu leży nowa wizja świata. Widocznym przykładem jest coraz bardziej rozwijająca się kultura singli [por. Stein, 2008, s. 142-157], nowy, coraz bardziej popularny styl życia, którego przekształcenie z pozycji marginalnej na coraz bardziej dominującą uwidaczniają wszystkie badania socjologiczne.

Świadomościowe procesy zachodzące na Opolszczyźnie potwierdzają diagnozy CBOS. Autorka opracowania pt. *Społeczne oceny alternatyw życia małżeńskiego* wyraża przekonanie, że „Przemiany w modelu dzietności oraz w modelach życia wyznaczają kierunek rozwoju demograficznego i społecznego w Polsce”. Joanna Stańczak [Stańczak, 2013] z GUS zauważa, że w końcu ubiegłego stulecia rozrodczość powinna zdecydowanie wzrastać, tymczasem od 1989 r. nasz kraj tkwi w depresji urodzeniowej – poziom dzietności nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń, a liczba urodzeń jest obecnie o ok. 40% mniejsza od rejestrowanej podczas ostatniego wyżu demograficznego. Obserwacja życia codziennego dostarcza wielu dowodów na postępującą reorientację dążeń – nasilenie się tendencji konsumpcyjnych i indywidualistycznych oraz wzrost znaczenia ról zawodowych, które stały się główną determinantą bardziej niż jeszcze na początku lat 90. zróżnicowanego poziomu życia. Zmianie priory-

tetów towarzyszy rozluźnianie więzi psychospołecznych – narastanie problemów z budowaniem stałych relacji [Hipsz, 2013, s. 1].

Socjologia te zmiany w „społecznej świadomości” analizuje jako przemiany w systemach wartości i stylów życia. Z kolei teoria zmiany społecznej ten etap rozwoju społeczeństwa określa jako „postrodzinny świat” warunkowany „historycznymi przeobrażeniami” związanymi z rozwojem wiedzy, nowych technologii, a szczególnie biotechnologii umożliwiającej ingerencję człowieka w naturalne procesy życia.

3. Podłoże metodologiczne prowadzonych rozważań

Od wielu lat prowadzę socjologiczne badania nad celami życiowymi, systemem wartości oraz aspiracjami edukacyjnymi i zawodowymi młodzieży Opolszczyzny. W 1995 i 2005 r. były to badania przeprowadzone wśród uczniów klas ósmych w szkołach podstawowych w mieście Opole. W 1996 i 2001 r. także reprezentatywne badania na losowej próbie młodzieży zostały przeprowadzone we wszystkich typach szkół średnich na obszarze województwa opolskiego, a w 2007 r. objęły wszystkie typy szkół ponadgimnazjalnych również na obszarze województwa (liczebność próby 1500 uczniów). Przeprowadzono je z zastosowaniem tej samej podstawy metodologicznej, czyli metody sondażowej, wykorzystując technikę ankiety audytoryjnej, dla której narzędzie badawcze stanowił standaryzowany kwestionariusz ankiety. Jako metodę uzupełniającą stosowano analizę danych zastanych, a całość zebranego materiału została opracowana poprzez analizę ilościową (przy użyciu programu SPSS) oraz analizę jakościową. Wyniki badań przedstawiono m.in. w publikacjach [Sołdra-Gwiżdż (red.), 1997; Sołdra-Gwiżdż i Szczygielski (red.), 2007; Sołdra-Gwiżdż, 2014]. Ostatnie badania z 2014 r. noszą charakter jakościowych badań pilotażowych (61 wywiadów swobodnych wśród młodzieży licealnej w mieście Opole), których wybrane wyniki (ze względu na wymaganą objętość artykułu) wykorzystuję w tym tekście [Sołdra-Gwiżdż, 2016]. Będą one podstawą do kryształizacji nowego programu badawczego planowanego do realizacji na obszarze Śląska Opolskiego w latach 2014-2020².

² W przypadku uzyskania środków finansowych na ich realizację.

4. Obraz świata wartości młodego pokolenia Opolszczyzny

Prowadzone badania młodzieży Opolszczyzny wskazywały, podobnie jak w analizach CBOS (prowadzonych systematycznie w latach 1994-2003), iż „od dziesięciu lat na czele listy najważniejszych celów życiowych utrzymuje się triada wartości: udane życie rodzinne, ciekawa praca zgodna z zainteresowaniami oraz miłość i przyjaźń” [Kalka, 2003, s. 10]. W 2003 r. zarejestrowano jednak pewne przemiany w wewnętrznym układzie owych wartości – „(...) od roku 1994 do 1998 zauważalny był systematyczny, choć niewielki wzrost wskazań na udane życie rodzinne jako cel najważniejszy. W ciągu ostatnich pięciu lat liczba młodych ludzi uważających za najistotniejsze dążenie udane życie rodzinne zmalała o 7 punktów procentowych, powracając do poziomu z roku 1996. W tym samym czasie wyraźnie wzrósł (o 11 punktów w porównaniu z rokiem 1998) odsetek młodzieży szczególnie ceniącej miłość i przyjaźń” [Kalka, 2003]. Opolskie badania natomiast w 2007 r. zarejestrowały przemianę w dominującej triadzie wartości wskazywanej przez opolską młodzież. Odmienne niż w badaniach CBOS wybrane przez uczniów Opolszczyzny cele i dążenia życiowe odbiegały od pragnień młodych ludzi w kraju. Zrekonstruowany obraz świata wartości wskazał na przemianę w tym powszechnie wybieranym układzie, chociaż naczelną rolę w całym systemie wartości zajmowały nadal wartości afiliacyjne lub allocentryczne, czyli znana nam triada: rodzina, praca, miłość. Niemniej jednak w wewnętrznej hierarchii wyborów młodzi mieszkańcy Opolszczyzny różnili się od swych kolegów w Polsce. W ich oczekiwaniach życiowych naczelną rolę zajmowały pragnienie miłości i przyjaźni, następnie atrakcyjnej, zgodnej z własnymi preferencjami pracy zawodowej, a dopiero na trzecim miejscu pragnienie udanego życia rodzinnego. Szczegółowy obraz wyborów celów życiowych młodzieży uzyskany w opolskich badaniach empirycznych pokazuje tabela 1. Natomiast w badaniach CBOS na pierwszym miejscu młodzież sytuowała udane życie rodzinne, w następnej kolejności zaspokojenie własnych potrzeb emocjonalnych, czyli pragnienie miłości i przyjaźni, a dopiero na trzecim miejscu ciekawą pracę.

Tabela 1. Cele i dążenia życiowe młodzieży

Lp.	Wyszczególnienie	Odpowiedzi	
		liczba	%
1	2	3	4
1	Miłość, przyjaźń	1364	89,2
2	Ciekawa praca zgodna z własnymi zainteresowaniami	1329	88,4
3	Udane życie rodzinne, dzieci	1364	86,8
4	Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	1160	75,8
5	Udane życie seksualne	921	60,2

cd. tabeli 1

1	2	3	4
6	Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	798	52,1
7	Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	770	50,3
8	Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, robienie kariery	756	49,4
9	Niezależność w pracy	702	45,9
10	Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	607	39,6
11	Życie zgodnie z zasadami religijnymi	540	35,3
12	Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	263	17,2
13	Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	162	10,6
14	Zdobycie władzy politycznej, możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	155	10,1
15	Inne (napisz, jakie?)	75	4,9
Razem		100,0% = 1531	

Wybory dają w sumie więcej niż 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać dowolną liczbę odpowiedzi.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań empirycznych z 2007 r.

Jako jeden z ważniejszych celów, usytuowany na czwartym miejscu, wybrano spokojne życie bez kłopotów i konfliktów – wskazała go znaczna część młodzieży. Potrzeby posiadania bliskich osób, bezpieczeństwa i stabilizacji, potrzeby samorealizacji i ekspresji osobowości koegzystowały z takimi pragnieniami młodych ludzi jak: życie barwne i pełne rozrywek (wybrane na szóstym miejscu) oraz osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej i zawodowej (na siódmym miejscu), kariery zawodowej (na ósmym miejscu), sukcesu w dziedzinie nauki czy sztuki (na dwunastym miejscu). Na podstawie hierarchii dokonanych wówczas wyborów domniemywałam, że w stosunkowo bliskim czasie nastąpią daleko idące przemiany w usytuowaniach poszczególnych wartości w strukturze dążeń życiowych kolejnych pokoleń.

Na korzyść tej hipotezy mogły świadczyć wybory innych wartości. Model życia pojmowanego jako służba dla innych nie był zbyt popularny, zaznaczyła się również niska chęć uczestniczenia w życiu publicznym, niewielka chęć podejmowania działań na rzecz dobra wspólnego oraz ucieczka od pełnienia ról polityków czy też decydentów w sferze gospodarczej, jednym słowem – niechęć do służby społecznej. Te dwie sfery dążeń życiowych sytuowały się na ostatnich miejscach wśród wyborów młodzieży Opolszczyzny, co korespondowało z ówczesnymi opiniami młodzieży na swój temat. W badaniach ogólnopolskich młodzi ludzie wyrażali bowiem przekonanie, że współczesną młodzież przede wszystkim cechuje „kult pieniądza”. Występowanie takiego niehierarchicznego układu wartości [Dyczewski, 2004] stwierdziłam wśród młodzieży regionu już w 1997 r. [por. Sołdra-Gwiżdż (red.), 1997]. Był to układ mieszany, co oznaczało, że w świadomości młodzieży nie było wartości naczelnej – absolutnie domi-

nującej nad pozostałymi, lecz jedynie układ pionowych i poziomych zależności, a zatem to, która z wartości byłaby realizowana, zależało od konkretnych sytuacji. Badania pilotażowe potwierdziły ujawnioną w 2007 r. przemianę w hierarchii wartości. Wartość rodziny w sensie formalnoprawnego związku wyraźnie spadła (o połowę mniej wyborów niż w przypadku pozostałych wartości) na rzecz związków nieformalnych, alternatywnych dla tradycyjnego życia rodzinnego. Aspiracje młodzieży w 2014 r. dotyczyły przede wszystkim atrakcyjnej, zgodnej z własnymi preferencjami pracy zawodowej, następnie dóbr materialnych (w sensie mieszkania lub domu i jego dobrego wyposażenia, dobrego samochodu), a dopiero na trzecim miejscu usytuowała się rodzina, ale raczej bez dzieci [por. Sółdra-Gwizdź, 2016, s. 198].

Wyniki opolskich badań potwierdzają diagnozy CBOS. Rafał Boguszewski prezentujący opinie społeczne dotyczące życia rodzinnego stwierdza jednoznacznie: „Z drugiej strony jednak w dobie intensywnych przemian społecznych rozumienie rodziny staje się coraz mniej jednoznaczne. Zdaniem większości Polaków, aby mówić o rodzinie nie trzeba już sformalizowanego związku, wystarczy wspólnie wychowywać dzieci. Wprawdzie wciąż wyraźny sprzeciw budzi określanie związku osób tej samej płci jako rodziny (nawet jeżeli wychowują one dzieci), jednak nie bez znaczenia jest fakt, że w ostatnich latach przekonanie, iż związki homoseksualne to również rodzina, wzrosło ponad dwukrotnie. Wymowne jest także wzrastające przeświadczenie, że rodzina nie musi być koniecznym warunkiem szczęścia, choć oczywiście – jak wynika z deklaracji – w przypadku większości Polaków taki warunek stanowi” [Boguszewski, 2013, s. 16].

Podsumowanie – konieczność opracowania socjologicznego studium

W chwili obecnej podtrzymuję ówczesną diagnozę i na podstawie wyników badań pilotażowych z 2014 r. jestem skłonna do sformułowania uzupełniającej hipotezy, że być może mamy na Opolszczyźnie do czynienia z „pułapką niskiej dzietności”, o czym świadczą zmiany zachodzące w szeroko rozumianej społecznej świadomości młodych pokoleń, wyznawanych wartościach i stylu życia. Podstawowe przemiany dotyczą nowych wizji rodziny i nowych wzorców dzietności, czyli wzrostu popularności jednodzietności i bezdzietności. W sytuacji Opolszczyzny czynnikiem wzmacniającym niekorzystne procesy demograficzne związane z dzietnością są nasilające się tendencje migracyjne. Doprowadziło to, nie waham się użyć tego określenia, do stanu „katastrofy demograficznej na Opolszczyźnie”. Tak nabrzmiała sytuacja społeczna regionu wymaga w moim

przekonaniu konieczności szeroko zakrojonych prac badawczych, czyli przeprowadzenia reprezentatywnych badań empirycznych wśród młodego pokolenia i opracowania socjologicznego, a być może nawet interdyscyplinarnego studium dotyczącego tego fenomenu w regionie.

Literatura

- Boguszewski R. (2013), *Rodzina jej współczesne rozumienie i znaczenie*, Komunikat z badań CBOS, BS 33, Warszawa, marzec.
- CBOS (2013), *Polityka prorodzinna – oceny i postulaty*, Komunikat z badań CBOS, BS 110, Warszawa, sierpień.
- Dyczewski O.L. OFM Conv. (1994), *System wartości w świadomości młodzieży* [w:] *Nauki społeczne o młodzieży*, Lublin.
- Hipsz N. (2013), *Spoleczne oceny alternatyw życia małżeńskiego*, Komunikat z badań CBOS, BS 32, Warszawa, marzec.
- Kalka J. (2004), *Plany, dążenia i aspiracje życiowe* [w:] *Młodzież 2003, Opinie i diagnozy nr 2*, Warszawa.
- Matysiak A. (red.) (2014), *Nowe wzorce formowania i rozwoju rodziny w Polsce. Przyczyny oraz wpływ na zadowolenie z życia*, Warszawa.
- Okólski M. (2005), *Demografia*, Scholar, Warszawa.
- Omyła-Rudzka M. (2013), *Postawy prokreacyjne kobiet*, Komunikat z badań CBOS, BS 29, Warszawa, marzec.
- Slany K. (2008), *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Nomos, Kraków.
- Soldra-Gwiżdż T. (red.) (1997), *Młodzież – wykształcenie – praca. Dylematy w zmieniającej się rzeczywistości społecznej*, Opole.
- Soldra-Gwiżdż T. (2014), *Wyjechać czy zostać? Rynek pracy a aspiracje zawodowe i edukacyjne, plany i dążenia życiowe opolskiej młodzieży*, „Youth Policy: Problems and Prospects”, No. 5, Drohobycz-Przemysł.
- Soldra-Gwiżdż T. (2016), *Aspiracje edukacyjne i zawodowe opolskiej młodzieży w świetle badań pilotażowych* [w:] R. Rauziński, B. Solga (red.), *Kształcenie i zatrudnienie kadr z wyższym wykształceniem na Śląsku do 2035 roku*, Opole.
- Soldra-Gwiżdż T., Szczygielski K. (red.) (2007), *Rynek pracy a aspiracje zawodowe i edukacyjne młodzieży województwa opolskiego. Stan i prognoza*, Opole.
- Stańczak J. (2013), *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2012 roku*, GUS, b.m.w.
- Stein P. (2008), *Być singlem – próba zrozumienia życia singli* [w:] P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), *Socjologia codzienności*, Kraków.

Sztompka P. (1998), *Giddens Anthony* [w:] W. Kwaśniewicz i in. (red.), *Encyklopedia socjologii*, t. 1, Oficyna Naukowa, Warszawa.

Toffler A. (1980), *The Third Wave*, Bantam Books, New York.

Wywiad z Piotrem Szukalskim pt. *Dzieci są już niemodne*, <http://www.dzienniklodzki.pl/artukul/967739,polska-w-pulapce-niskiej-dzietnosci-dzieci-sa-niemodne-wywiad,id,t.html>.

IS OPOLE VOIVODESHIP FALLING INTO A “TRAP OF LOW FERTILITY”? A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE

Summary: Social studies conducted in the countries of the European Union, including Poland, prove that the popularity and significance of alternative forms of family life are on the increase. Besides, they are revealing unfavorable demographic changes which are growing stronger and stronger and which are determined by young people’s unwillingness to possess a larger number of offspring, or their dislike of having children at all. As regards Poland, this negative phenomenon concerns, primarily, Opole Region. Therefore I am inclined to maintain the diagnosis relating to the transformations of the system of values held by the young in Opole Region, which was made in 2007, and on the basis of the results of pilot studies carried out in 2011, I formulate the complementary hypothesis that perhaps we have come to deal with a “trap of low fertility” in Opole Region. It consists in forming new patterns of fertility (one-child or childless families) resulting, first of all, from transformations of social consciousness, lifestyle and life values. I am convinced that the state of the demographic catastrophe in Opole Voivodeship does require conducting representative empirical research among the young generation and elaborating a sociological study concerning the “phenomenon of low fertility” in Opole Region as a complement of the assumptions behind the “Special Demographic Zone” of Opole.

Keywords: alternative forms of family life, “trap of low fertility”, “Special Demographic Zone”.